

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АПК ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Досліджено рівень використання земельних ресурсів. Здійснено аналіз екологічної ситуації і встановлено причини її дестабілізації. Визначено напрями вдосконалення дії екологічного механізму природокористування.

Екологічні проблеми поставили людство перед вибором подальшого розвитку, зорієнтованого на зростання обсягів сільськогосподарського виробництва на основі ефективного використання природних ресурсів, в першу чергу, земельних ресурсів. Адже земля, як національне багатство, є основою розв'язання багатьох соціально-економічних проблем і забезпечення продовольчої безпеки країни. Назріла необхідність переосмислення і подолання низки проблем, що накопичились в останні десятиріччя. До таких проблем, в першу чергу, слід віднести погіршення якості життя та здоров'я населення, що визвано екологічними катастрофами, зменшенням природних ресурсів. Інтенсивне ведення сільського господарства у світовому масштабі призвело до виникнення ряду глобальних проблем — соціально-економічних, демографічних, кліматичних тощо. Надмірне використання природних ресурсів людиною призвело до погіршення екологічної ситуації. Основним наслідком цього є забруднення довкілля, зміна природних умов. В Україні досі відсутні концепція і програма екологічно безпечного розвитку, зокрема, механізму раціонального використання й охорони земельних ресурсів [1;2].

Дослідженню теоретичних і практичних еколого-економічних аспектів раціонального використання і охорони природних ресурсів присвячені праці вчених В.М. Геєця, Д.І. Дорогунцова, Л.С. Дусановського, І.Г. Кириленка, М.Й. Малика, А.Ф. Мельника, П.Т. Саблука, В.П. Ситника, М.М. Федорова, В.В. Юрчишина, І.Г. Яремчука та ін. Однак, особливості екологічної та продовольчої безпеки окремих регіонів країни, а тим паче питання вироблення стратегії екологічного розвитку поки що не знайшли належного відображення у наукових дослідженнях.

Метою статті є аналіз використання земельних ресурсів в області, екологічного механізму природокористування в регіоні, визначення шляхів поліпшення екологічної ситуації в умовах стабілізації АПК.

Земля — це важливий економічний ресурс країни, охорона та раціональне використання якого належить до пріоритетних завдань суспільства. На початок 2006 року земельний фонд Тернопільської області становив 1382,4 тис. га (2,3 % від земельного фонду України), із них 1052,0 тис. га або 76,1 % займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень розораності землі [6;4].

Особливості рельєфу області сприяють поширенню ерозії ґрунтів. Цьому негативному явищу піддається більше третини ріллі. Страждають від неї усі райони, але найбільше Бережанський та Зборівський, а також Збаразький, Лановецький, Монастирський, Підволочиський, Шумський — у яких змиву піддається більше половини посівних площ і майже половина у Козівському та Підгаєцькому. Ще в шести районах згубний вплив ерозії відчувається на 30 % ріллі. Це пов'язано з тим, що рівнинною є лише 41 %, третина знаходиться на схилах з крутизною 1–3°, шоста частина має нахил 3–5°, кожний десятий гектар має крутизну більше 5°. Поширенню водної ерозії сприяє також необґрунтовано висока розораність сільгоспугідь.

Вказані негативні процеси призводять до різкого скорочення площ сільськогосподарських угідь, погіршення стану природних сіножатей і пасовищ, суттєвого зменшення продуктивності орних земель. Екологічна стійкість природних екосистем значно знижується. Тому для послаблення впливу екологодеструктивних процесів, запобігання погіршенню якості навколишнього природного середовища, прогнозування екологічних змін у довкіллі, необхідно інтенсивно впроваджувати заходи екологічного моніторингу.

На стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області впливає забруднення атмосферного повітря стаціонарними і пересувними джерелами забруднення. Динаміка викидів в атмосферне повітря області за період 2000–2006 рр. відображена у таблиці 1 [5, с. 150–152].

Дані таблиці 1 свідчать про незадовільну екологічну ситуацію в області. За даними Головного управління статистики в Тернопільській області спостерігається тенденція до збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу, їх загальна кількість зросла від 43,3 2000 р. до 52,2 тис. т 2006 р

Динаміка викидів в атмосферне повітря Тернопільської області (тис. т)*

Показники	2000 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Загальна кількість викидів в атмосферне повітря області	43,3	44,5	46,5	52,2
в тому числі:				
від стаціонарних джерел забруднення	9,2	12,6	14,8	19,4
від автотранспорту	34,1	31,9	31,7	32,8

*Джерело: Довкілля Тернопільщини за 2006 рік. Стат. зб. Головне управління статистики у Тернопільській області. — Тернопіль, 2007. — 169 с.

(20,5 %), вдвічі зросли викиди від стаціонарних джерел забруднення.

Збільшення викидів шкідливих речовин стаціонарними джерелами забруднення в атмосферне повітря на 31 % зумовлене тим, що за 2005–2006 рр. обсяг валової доданої вартості регіону зріс на 28,1 %. Викиди шкідливих речовин від рухомих транспортних засобів майже у два рази переважали над викидами стаціонарних джерел.

В останні роки в області намітилась негативна тенденція до збільшення викидів в атмосферне повітря, тоді як з 2000 по 2002 рік вони перебували майже на однаковому рівні.

Шкідливі викиди в повітряний басейн області здійснювали 348 підприємств та організацій. Від них в атмосферу надійшло 19,4 тис. т шкідливих речовин, що на 4,5 тис. т (30,6 %) більше, ніж 2005 р. Щільність викидів від стаціонарних джерел забруднення у розрахунку на квадратний кілометр території області становила 1,4 т забруднювальних речовин, а на одного жителя області 17,5 кг. Проте, в окремих районах ці показники значно перевищили середньообласний рівень. Зокрема, у Тернопільському, Гусятинському та Чортківському районах обсяги викидів у розрахунку на 1 кв. км перевищили середній показник по області у 7,7, 2,3, 1,3 раза, а на одного жителя в цих же районах — у 7,4, 2,9 та 1,2 раза відповідно.

Негативно вплинули на екологічну обстановку області підприємства, діяльність яких пов'язана з транспортуванням газу, підприємства переробної промисловості та сільськогосподарські підприємства. Обсяги шкідливих викидів від цих підприємств

установ, а також від 103,8 тис. одиниць автомобілів індивідуальних власників [3].

Із загальної кількості забруднювальних речовин більше половини (58,1 %) надійшло від роботи автомобілів, що перебувають у приватній власності населення. Кількість автотранспортних засобів індивідуальних власників зросла, порівняно з минулим роком на 7,4 тис. одиниць. Відповідно і зросли викиди забруднювальних речовин в атмосферу на 4,9 %. У 2006 р. також спостерігався ріст викидів шкідливих речовин від автотранспорту суб'єктів господарської діяльності на 1,3 % і становив 13,7 тис. т забруднень.

Основним видом пального, яке використовувалося під час роботи транспортних засобів, був бензин. Від двигунів, що працювали на бензині, протягом 2006 р. в атмосферу потрапило 27,8 тис. т шкідливих речовин., на дизельному пальному — 4,3 тис. т, на стисненому і зрідженому газі — 2,0 тис. т забруднювальних речовин. Основними токсичними інгредієнтами були окиси вуглецю, вуглеводні окиси азоту.

Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та рухомих джерел забруднення в розрахунку на одну особу 2006 р. склали 48,3 кг із значними коливаннями по районах (табл. 2). З метою охорони атмосферного повітря від забруднення шкідливими речовинами 2006 р. підприємствами області впроваджено шість заходів (40 % від передбачених та 54,5 % до минулорічних), на які витрачено 352,7 тис. грн, що дало змогу зменшити викиди в атмосферу на 1067 тонн.

Аналіз розподілу шкідливих викидів в розрахунку на одну особу по районах свідчить, що найбільшу частку у валовий викид забруднювальних речовин в атмосферу Тернопільської області здійснюють під-

Таблиця 2

Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та рухомих джерел забруднення у розрахунку на одну особу*

Район	2000 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Бережанський	30,2	31,6	29,4	29,6
Борщівський	35,5	36,6	32,6	34,5
Бучацький	27,8	27,8	27,9	31,0
Гусятинський	42,9	81,9	90,1	70,8
Заліщицький	36,6	23,1	23,3	23,5
Збаразький	33,5	33,3	28,4	28,5
Зборівський	26,0	15,1	15,2	17,4
Козівський	32,7	24,2	21,9	22,0
Кременецький	41,0	30,6	30,8	32,4
Ланівецький	27,6	27,8	28,0	31,4
Монастирський	18,8	21,0	21,2	24,6
Підволочиський	36,1	33,1	33,3	31,8
Підгаєцький	15,4	13,6	18,5	18,8
Теребовлянський	25,6	30,0	31,6	31,8
Тернопільський	40,4	48,5	72,1	154,6
Чортківський	42,7	37,7	40,5	44,4
Шумський	27,7	22,3	22,5	19,8
м. Тернопіль	53,2	66,8	70,0	75,4
По області	37,5	40,7	42,7	48,3

*Джерело: Довкілля Тернопільщини за 2006 рік. Статистичний збірник. Головне управління статистики у Тернопільській області. — Тернопіль, 2007. — 169 с.

Таблиця 3

Внесення мінеральних та органічних добрив сільськогосподарськими підприємствами

Тернопільської області*

Показники	2000 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
<i>Мінеральні добрива</i>				
Внесено в поживних речовинах, тис. ц	113,6	233,9	258,9	378,0
Удобрена площа під урожай, тис. га	162,8	290,6	295,9	351,9
<i>Внесено в ґрунт у поживних речовинах на 1 га, кг:</i>				
посівної площі	20	59	66	95
удобреної площі	70	80	87	107
<i>Органічні добрива</i>				
Всього внесено, тис. т	858,5	342,2	281,6	274,7
Удобрена площа, тис. га	18,5	9,9	7,6	7,0
Відсоток удобреної площі	3,3	2,5	2,0	1,8
<i>Внесено на 1 га, т:</i>				
посівної площі	1,5	0,9	0,7	0,7
удобреної площі	46,4	34,6	37,0	39,2

*Джерело: Сільське господарство Тернопільської області за 2006 рік. Статистичний збірник. — Тернопіль: Головне управління статистики. — 2007. — 205 с.

технології, а й навіть традиційні. Якщо до 1991 р. рівень застосування добрив у сільськогосподарському виробництві в цілому забезпечував бездефіцитний баланс гумусу, то за останнє десятиріччя обсяги внесення органічних і мінеральних добрив зменшилися відповідно у 2 і 5 разів порівняно з 1990 р., а меліоративні роботи практично припинилися (табл. 3).

Важливим чинником підвищення продуктивності ґрунтів є внесення мінеральних добрив. У цьому

Такий дисбаланс елементів живлення призводить до виснаження ґрунтів та не дає можливості підвищувати врожайність сільськогосподарських культур.

В області з року в рік зменшується використання органічних добрив. У 2006 р. органічних добрив було внесено 274,7 тис. т, що на 6,9 тис. т менше, ніж у 2005 р., удобрено лише 7,0 тис. га посівів сільськогосподарських культур, що становить 1,8 % загальної посівної площі. У середньому, в розрахунку на 1 га загальної посівної площі було внесено 0,7 т органічних добрив, що у 17 разів менше оптимальної

запобігання виникнення деградації ґрунтового покриву. Площа, на якій було проведено вапнування ґрунтів зросла на 20 % (623 га) в порівнянні з 2005 р. і становила 3,8 тис. га.

Висновки. Для подолання критичної ситуації, яка склалася в результаті забруднення довкілля вуглеводними, сірководневими, сірковуглецевими сполуками, випарами азотних та свинцевих сполук ґрунтів Тернопільщини, необхідно:

забезпечити чіткий державний контроль за використанням природних ресурсів;

налагодити систему дієвого моніторингу довкілля;

запровадити правовий і економічний механізм підвищення заінтересованості і відповідальності за збереженням і примноженням родючості ґрунтів;

створити в кожному адміністративному районі контролюючий орган за роботою підприємств, що здійснюють негативний вплив на агроекологічний

стан ґрунтового покриву, екологічно обґрунтовану структуру земельних ресурсів.

Використані джерела

1. Аграрна реформа в Україні / [Гайдуцький П. І., Саблук П. Т., Луценко Ю. О. та ін.] ; за ред. П. І. Гайдуцького. — К. : ННЦ ІАЕ, 2005. — 424 с.
2. Бутирська І.В. Еколого-економічна збалансованість у контексті регіонального розвитку / І. В. Бутирська // Регіональна економіка. — 2007. — № 2. — С. 155—164.
3. Довкілля Тернопільщини за 2006 рік : стат. збірник / Головне управління статистики у Тернопільській області. — Тернопіль, 2007. — 169 с.
4. Кириленко І. Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи / Кириленко І. Г. — К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2005. — 452 с.
5. Мельник А. Ф. Моніторинг екологічних проблем Тернопільської області у контексті перспектив сталого розвитку регіонів / А. Ф. Мельник, Н. М. Кривокульська // Регіональна економіка. — 2004. — № 2. — С. 150—155.
6. Яремчук І.Г. Економіка природокористування / Яремчук І. Г. — К. : Просвіта, 2000. — 431 с.